

ББК 74 (4 Бєи)
Ф 18
УДК 37 (476) (063)

Пад рэдакцыйй канд. філос. навук, дацэнта М.А.Гусакоўскага,
канд. пед. навук, дацэнта А.І.Жука.

Фактары станаўлення і развіцця нацыянальнай школы
Ф 18 **Беларусі: Матэрыялы навук.-практ. канф., 11-13 мая 1994 г. /Пад рэд. М.А.Гусакоўскага, А.І.Жука - Мн.: ІПК адукацыі, 1994.- 156 с. - ISBN 985 6038-10-3**

Аўтары зборніка разважаюць на яго старонках аб сутнасці працэсаў, якія адбываюцца ў адукацыі нашай краіны, накронках і спосабах змянення навучання і выхавання, ролі і месцы педагагічных навук ва ўмовах мадэрнізацыі. Беларускага сацыума.

Зборнік прызначаны для навуковых работнікаў, выкладчыкаў, аспірантаў, краўнікоў адукацыі.

Друкуецца па рашэнню рэдакцыйна-выдавецкага савета Інстытута (пр. №1 ад 24 кастрычніка 1994 г.)

Ф 3700000000

ISBN 985-6038-10-3

© І.І.К адукацыі, 1994

АДУКАЦЫЯ ў БЕЛАРУСІ: ДА НОВАЙ ПЕДАГАГІЧНАЙ ПАРАДЫГМЫ

Жук А.І.

канд. пед. навук, дацэнт, рэктар ІПК
кіруючых кадраў і спецыялістаў
адукацыі, г. Мінск

Сістэма адукацыі Рэспублікі Беларусь перажывае сёння асаблівы перыяд сваёй гісторыі — этап рэфармавання. Для айчыннай школы гэта далека не першая спроба змянення і ад таго, наколькі яна будзе прадумана і абгрунтавана, многім залежыць лёс нашых дзяцей, само існаванне незалежнай Беларусі.

Асаблівае сітуацыі, у якой аказалася рэспубліка, з'яўляецца яе прынцыповы дынамізм і навацыйнасць. Гэта выўляецца ў глыбінных інтэгрэтыўных працэсах сусветнага і еўрапейскага характару, у сцвярджэнні рыначных эканамічных зносін. У выніку адбываючыхся пераменаў узнікае пільная неабходнасць у пераглядзе саміх падстаў існуючай адукацыі, у асэнсаванні яе адэкватнасці новым сацыякультурным умовам. Упершыню мы пачынаем гаварыць аб магчымасці змены самой адукацыйнай парадыгмы.

Тэарэтычнае асэнсаванне новай грамадскай сітуацыі вылілася ў ажыўленне канцэптуальнай работы сапраўдных спецыялістаў ў галіне адукацыі. У апошнія гады ў псіхалага-педагагічным друку з'явіўся цэлы шэраг распрацовак канцэптуальнага характару, у якіх даволі няпроста зарыентавацца нават інфармаванаму чалавеку. Для з'яўлення аб месцы і статусе прэзентаванай сёння канцэпцыі нацыянальнай школы Беларусі, у якасці фонавай мэтазгодна разгледзіць Канцэпцыю адукацыі і выхавання ў Беларусі, зацверджаную калегіяй Міністэрства адукацыі як асноватворную для ажыццяўляемых у рэгіёнах педагагічных практык. У стварэнні гэтага дакумента прымала ўдзел вялікая група вучоных на чале з кандыдатамі навук У.П.Пархом'якам і А.У.Казуліным. На падставе распрацаванай канцэпцыі ўзнікла праграма першачарговых мер па развіццю адукацыі ў рэспубліцы да 2000 года. У аналізуемым тэксце адлюстравана вялікая колькасць сучасных педагагічных ідэй, у прыватнасці, усебакова абгрунтоўваецца і распрацоўваецца паняцце бесперапыннай адукацыі, вылучаюцца яе найважнейшыя структурныя кампаненты, даецца перспектыўны прагноз развіцця ўсіх элементаў сістэмы адукацыі: ад дзяцячага садка да інстытутаў павышэння кваліфікацыі педагагічных работнікаў.

Метад, якім кваліфікацыя распрацоўшчыкі, зводзіўся, як мне ўяўляецца, да абагульнення існуючай практыкі навучання і выхавання з наміру

экстрапаляцыйнай вылучаных тэндэнцый у будучыню. Для ўзнікнення пераканаўчай думкі аб магчымасцях канцэптуальных пабудов такога характару звернемся да некаторых важных характарыстык, абагульненай навукоўцамі педагогічнай сістэмы.

Згодна з высновамі сучасных гісторыкаў педагогікі, ў аснове гэтай практыкі ляжыць адукацыйная парадыгма, упершыню тэарэтычна асэнсаваная і аформленая ў XVII ст. Я.А.Каменскім. Гэты тып школы часам яшчэ называюць школай эпохі Асветніцтва. Даволі грунтоўны і падрабязны аналіз згаданай практыкі даецца і ў гэтым прэзентуемай сёння канцэпцыі нацыянальнай школы. У сваім жа выступленні я хачу спыніцца на тым, што мне надалося больш істотным пры аналізе распрацоўшчыкамі канцэпцыі адукацыйнага праекта Асветніцтва.

Паколькі практыку можна ўявіць у выглядзе мэтавай сістэмы, то мэтай школы Я.А.Каменскага з'яўлялася і з'яўляецца перадача ведаў, уманняў, навыкаў, вызначаных прадстаўнікамі грамадства (навукоўцамі і настаўнікамі) ў якасці неабходных і дастатковых сродкаў забеспячэння паспяховай адаптацыі падрастаючых пакаленняў у актуальныя ўмовы іх жыццядзейнасці. У выніку ўзнікаў базавы працэс (на полюсе вучня) — засваенне ведаў. Дзейнасць педагога, арганізацыя жыцця навучальнай установы, формы заняткаў і пазаўрочных заняткаў у той ці іншай ступені вызначаюцца задачай навучання ведам. У якасці трансляемага ў навучальным працэсе зместа выступаюць самыя розныя інфармацыйныя блокі, аднак рэальна дзеючыя крытэрыі іх адбору звязаны з прыродазнаўча-навуковай карцінай свету. Гэтым уяўленням надаецца статус сапраўдных; пад іх, у сваю чаргу, ствараюцца адукацыйныя стандарты, адпаведныя вучэбныя праграмы і планы. У большай ці меншай ступені такога роду адукацыйная практыка распаўсюджана сёння ва ўсім свеце, што, на думку аўтараў канцэпцыі нацыянальнай школы Беларусі, вызначае глыбіню і маштаб крызісу школы.

Цэлы шэраг тэарэтычных тэкстаў, у тым ліку, як мне здаецца, і канцэпцыя адукацыі і выхавання ў Беларусі, ахопліваецца межамі згаданай вышэй практыкі школы Асветніцтва. Будучы цалкам адэкватнай соцыякультурным задачам павольна змяняючагася грамадства, гэтая практыка прыйшла ў неадпаведнасць з новымі задачамі ў дынамічных і варыяцыйных умовах.

Між тым, як вядома ўдзельнікам канферэнцыі, існуе іншы погляд на магчымасці і функцыі адукацыі, які грунтуецца на адметнай ад асветніцкай парадыгме. Гэты пункт погляду прымае ў разлік тую акалічнасць, што ў хутка зменлівым свеце чалавек павінен своечасі за ар.ентавацца ў абставінах з улікам змяшчальнасці асяроддзя. Ці можа вызначыць у гэтым выпадку неабходны мінімум канкрэтных ведаў? Хутчэй за ўсё не.

У гэтым выпадку маладым людзям патрэбны веда іншага парадку. Мы вызначым іх як рэфлексійныя веда або веда аб спосабе атрымаць ведаў. Важнейшай асаблівасцю гэтых арганізаванасцяў з'яўляецца тое, што яны

не перадаюцца шляхам простага паведамлення настаўнікам інфармацыі вучням. Для авалодвання спосабамі атрымання ведаў навучэнцу неабходна ажыццявіць пэўную вучэбную актыўнасць дзейснага тыпу з наступным яе асэнсаваннем: афармленнем у выглядзе нормы здзейсненых паводзін. Набыўшы спосабы атрымання ведаў, вучань аказваецца падрыхтаваным да жыцця, а школа адпаведна рыхтуе дзіця да самавызначэння ў хутказменлівых абставінах сучаснага грамадства.

Для ажыццяўлення такой практыкі неабходна зусім іншая тэарэтычная канструкцыя, гэта значыць, зусім іншая адукацыйная парадыгма. Усвядоміўшы гэты няпросты факт, Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь, у асобе тады яшчэ начальніка аддзела бесперапыннай адукацыі і перспектыўнага развіцця Казуліна А.У., падтрымала ініцыятыву творчага аб'яднання настаўнікаў рэспублікі аб стварэнні тэарэтычнага падраздзялення, прызначанага распрацаваць прынцыповыя асновы новай адукацыі, што выкрышталізаваўся ў заказ на праектаванне канцэпцыі нацыянальнай школы.

Узначаліў групу навукоўцаў кандыдат філасофскіх навук, дацэнт Гусакоўскі Міхаіл Антонавіч. На працягу 2,5 гадоў, а гэта тэрмін г.з.г. вельмі невялікі, заказ быў выкананы. Сёння прыйшоў час дзельна праект да ведама педагогічнай грамадскасці. Гэтай мэце і служыць наша канферэнцыя.

Сёння тут сабраліся самыя розныя людзі: навукоўцы і практыкі, работнікі інстытута павышэння кваліфікацыі і прадстаўнікі Міністэрства адукацыі, словы ўсё тые, хто сёння разважае аб рэформе адукацыі і ўпаўнаважаны гэта зрабіць. Усіх нас чакае няпроста: работа па разуменню, крытыцы, удасканаленню прапанаванага праекта. Вынікам абмеркавання можа стаць самавызначэнне прысутных у адносінах як да самой канцэпцыі, так і да тых сацыякультурных задач, якія нам давядзецца рашаць у адукацыі ў рэспубліцы.

Мне здаецца, што было б вельмі добра, каб удзельнікі канферэнцыі пабудавалі стратэгічна-тактычную праграму рэалізацыі ці праграму распрацоўкі і далейшай эксперыментальнай праверкі прапануемай канцэпцыі аж да стварэння эксперыментальных пляцовак, на якіх будуць апрабаваны і адкуль стануць распаўсюджвацца новыя адукацыйныя тэхналогіі.

З'яўленне тэксту канцэпцыі нацыянальнай школы Беларусі мае вялікае значэнне не толькі для рэарганізацыі практыкі сярэдняй школы, але і задае новыя гарызонты функцыянальна і развіццю сістэмы перападрыхтоўкі педагогічных кадраў і спецыяльнага адукацыі. Яшчэ колькі гадоў назад мы вызначылі прыярытэты ў рабоце нашага інстытута. Іх можна сфармуляваць наступным чынам: пабудова працэсу навучання на аснове вывучэння і выкарыстання перадавага педагогічнага вопыту, аператывна, прагнастычны характар павышэння кваліфікацыі, падрыхтоўка слухачоў да працы ў рэжыме творчага развіцця сваёй прафесійнай дзейнасці.

Аднак, названыя прыярытэты маюць хутчэй за ўсё тыпчны, фармальны характар. Наступным крокам у рабоце па праектаванню развіцця сістэмы павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў павінна стаць змястоўна-дзеясная напавяненне вылучаных матрычных структур. Такую работу дазваляе зрабіць прэзентуемая Канцэпцыя нацыянальнай школы, якая ўяўляе сабой спробу функцыянальнага вызначэння сучаснай адукацыі у Беларусі. Згадзіцца ці не з прапанованым аўтарскім калектывам сацыякультурным самавызначэннем, а калі згадзіцца, то што гэта азначае для сістэмы перападрыхтоўкі і перекваліфікацыі спецыялістаў адукацыі? Вось тыя пытанні, на якія ў час працы канферэнцыі неабходна было б атрымаць адказ.

Яшчэ адна папярэдняя заўвага. Тэкст Канцэпцыі нацыянальнай школы Беларусі напісаны нетрывіяльнай мовай, што і абумовіла нешырокая кола ўдзельнікаў. Гэта не выпадкова! Мова канцэпцыі своеасаблівы код, які абараняе праект ад прафанацыі і скажэння. Таму рабоце з матэрыяламі канцэпцыі папярэднічае своеасаблівая працэдура азнаямлення, у ходзе якой распрацоўшчыкі прапануюць ключ да яе прачытання — філасофскія і метадалагічныя падыходы, якія ляжаць у аснове дадзенага дакумента.